

Tomasz Szubrycht
Akademia Marynarki Wojennej

ROLA SIŁ MORSKICH W POLITYCE PAŃSTWA

STRESZCZENIE

W artykule przedstawiono zagadnienia związane z rolą sił morskich w realizowaniu polityki państwa. Zaproponowano autorski podział państw ze względu na posiadane siły morskie oraz systematykę typowych zadań realizowanych przez siły morskie współczesnego państwa. Zawarto również ekspercką ocenę efektywności poszczególnych podklas okrętów w ramach realizacji typowych zadań wynikających z polityki państwa.

Słowa kluczowe:

polityka, instrumenty polityki, siły morskie.

WSTĘP

Państwo może skutecznie realizować przyjęte założenia polityki tylko wówczas, gdy posiada adekwatne instrumenty, które obejmują: dyplomację, ekonomię, siłę militarną, ideologię oraz kulturę. Działania podejmowane przez podmiot pozbawiony takich instrumentów (w szczególności siły militarnej) są jedynie swoistym półśrodkiem. Często użycie bądź groźba użycia instrumentu siłowego lub ekonomicznego dla osiągnięcia zakładanych celów politycznych stanowi wystarczający, a w niektórych przypadkach konieczny, warunek osiągnięcia sukcesu. Tak naprawdę jednak skuteczną politykę na arenie międzynarodowej można realizować tylko wówczas, gdy państwo dysponuje adekwatnym potencjałem wszystkich wymienionych instrumentów.

Zdaniem autora wśród wymienionych instrumentów siły zbrojne zajmują pozycję szczególną. Znaczenie sił zbrojnych jako instrumentu realizacji polityki

wypływa bezpośrednio z definicji państwa: „(...) państwem w sensie prawa międzynarodowego jest suwerenna jednostka geopolityczna. Wyrażenie jednostka geopolityczna wskazuje na terytorialną podstawę państwa oraz jego charakter polityczny. (...) Cechą wyróżniającą i nieodłączną każdego państwa jest suwerenność. (...) Należy więc powiedzieć, że państwem jest każda suwerenna jednostka geopolityczna powstała zgodnie z prawem międzynarodowym lub przynajmniej uznana za państwo przez inne państwa”¹.

Jak wynika z zacytowanej definicji, zasadniczymi elementami decydującymi o państwowości są **terytorium** i **suwerenność**. Jak jednak można zapewnić spełnienie tych zasadniczych warunków państwowości bez adekwatnych do potencjalnych zagrożeń sił zbrojnych. Przytaczając wypowiedź Helmutha K. von Moltke, można przyjąć, że powszechne uznanie sił zbrojnych za fundament państwa jest wyniesione z tysiącleci doświadczeń narodów i państw, jednoznacznie wskazujących, że tylko „(...) armia umożliwi istnienie pozostałych instytucji. Wszelkie wolności polityczne i społeczne, wszelkie twory kultury, finanse, państwo istnieją i upadają wraz z armią”².

Należy również podkreślić, że o charakterze postrzegania państwa przez inne podmioty stosunków międzynarodowych, w tym sojuszników, decyduje w równym stopniu poziom rozwoju gospodarczego, jak i posiadany potencjał militarny. Stan, potencjał i sprawność sił zbrojnych odzwierciedlają wolę, umiejętność oraz wysiłek podejmowany przez państwo dla budowania i utrzymania suwerenności i niepodległości. **Siły zbrojne stanowią ważny element decydujący o znaczeniu i wiarygodności państwa w stosunkach międzynarodowych.**

Współczesne siły zbrojne nie powinny być postrzegane jedynie jako instrument siłowy, ale również jako „swoisty” instrument dyplomatyczny. Wspierały i uwiarygodniały działania dyplomacji. Należy jednak podkreślić, że powinny być używane jako środek ostateczny, wówczas gdy inne narzędzia okazują się nieefektywne lub gdy stają się one niezbędnym narzędziem wsparcia poczynań dyplomacji. Potwierdzeniem takiej roli sił zbrojnych są następujące słowa marszałka C. G. Mannerheima „(...) to, że po trzech latach wojny ze Związkiem Radzieckim uzyskaliśmy pokój, nie tracąc niepodległości, zawdzięczamy armii, armia powstrzymała przeważające siły przeciwnika, dając szansę dyplomacji”³.

¹ L. Antonowicz, *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2003, s. 14–15.

² F. Herne, *Moltke*, Warszawa 1999, s. 165.

³ B. Balcerowicz, *Siły Zbrojne w państwie i stosunkach międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2006, s. 23.

Natomiast R. Aron zauważył, że „(...) dyplomacja pozbawiona zaplecza realnych możliwości stosowania nacisków, możliwości odwoływania się do siły sprowadza się do zwykłej perswazji”⁴.

Powyższe wypowiedzi dowodzą, że prowadzenie skutecznej dyplomacji jest bardzo trudne, jeśli nie jest ona poparta adekwatnym potencjałem militarnym. Można wręcz stwierdzić, że „**dyplomacja bez siły jest bezsilna**”.

B. Balcerowicz w jednej ze swych książek stwierdził, że „(...) kluczem do zrozumienia miejsca i roli sił zbrojnych jest właściwe rozpoznanie i zrozumienie relacji, jakie zachodzą między polityką i narzędziami polityki”⁵. Relacje te muszą być postrzegane wielowymiarowo. Zdaniem autora najbardziej adekwatnym podsumowaniem wstępnych rozważań odnoszących się do roli i znaczenia sił zbrojnych mogą być słowa wypowiedziane prawie sto lat temu przez Theobalda von Bethmanna Holwega, który podczas debaty nad polityką militarną w Reistagu powiedział: „(...) historia świata nie zna przykładu narodu, który zginął, gdyż wysiłek obronny wyczerpał jego siły, ale wiele takich, które upadły, bo dla dobrobytu i luksusu zaniedbały swoją obronność”⁶.

W państwach nadbrzeżnych ważną składową instrumentu siłowego jest komponent morski. Jego rola w realizowaniu polityki państwa bywa różna i uzależniona jest od wielu czynników.

PODZIAŁ PAŃSTW ZE WZGLĘDU NA POSIADANE SIŁY MORSKIE

W pierwszym rzędzie należy rozważyć, jaką rolę odgrywa lub chce odgrywać państwo na arenie międzynarodowej. W literaturze z zakresu teorii stosunków międzynarodowych najczęściej napotkać można dychotomiczny podział państw na mocarstwa i inne państwa⁷. Taki właśnie podział zaproponował prof. B. Balcerowicz. Ma on na tyle uniwersalny charakter, że został wykorzystany na wstępnym etapie przeprowadzonej analizy.

Specyfika podjętej problematyki sprawia, że taki podział musi jednak ulec modyfikacji. W pierwszym rzędzie należy dokonać oczywistego podziału na państwa śródlądowe oraz państwa morskie. Kolejnym krokiem systematyzującym

⁴ R. Aron, *Pokój i wojna między narodami*, Warszawa 1995, s. 86.

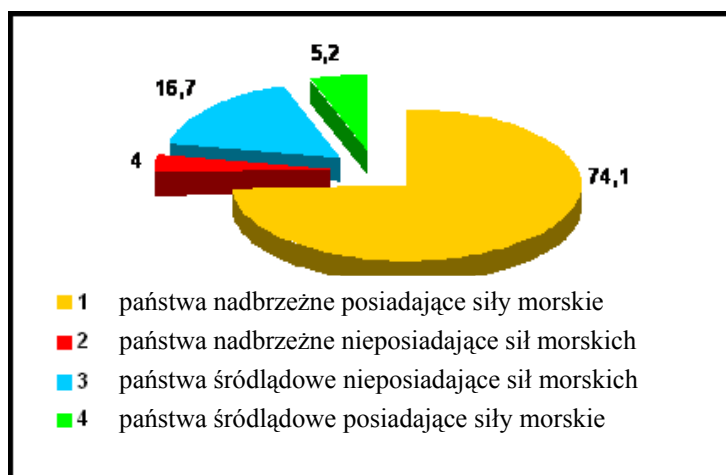
⁵ B. Balcerowicz, *Siły Zbrojne...*, wyd. cyt., s. 21.

⁶ *Wielkie mowy historii*, t. II, *Polityka*, Warszawa 2006, s. 185.

⁷ B. Balcerowicz, *Strategia obronna państwa średniej wielkości*, „Zeszyty Naukowe” AON, 1994, nr 4, s. 20.

powinien być podział na państwa posiadające i te, które nie mają sił morskich zapewniających realizację zadań obrony szeroko rozumianych interesów państwa na akwenach morskich lub wodach śródlądowych.

Przeprowadzona analiza współczesnych państw świata wykazuje, że jedynie 4% państw nadbrzeżnych nie dysponuje siłami morskimi. Jednocześnie 5,2% państw zaliczanych do śródlądowych mimo braku dostępu do morza ma siły, które na wodach śródlądowych realizują część zadań typowych dla sił morskich. Są to przede wszystkim flotyle rzeczne i straż graniczna. Dane dotyczące sił morskich państw świata przedstawiono na poniższym rysunku.

Rys. 1. Charakterystyka państw świata uwzględniająca posiadane siły morskie

Źródło: „Jane’s Fighting Ship”, 2006–2007.

Warto zauważyć, że aż 78,1% państw na świecie to państwa nadbrzeżne. Jak wynika z analizy rysunku 1., jedynie 20,7% państw na świecie nie posiada sił morskich (w tym 16,7% to państwa śródlądowe oraz 4% to państwa nadbrzeżne), tym samym 79,3% posiada siły morskie lub formacje, które na wodach śródlądowych realizują część zadań typowych dla sił morskich. Zaprezentowane dane jednoznacznie obrazują skalę i wagę podjętej problematyki.

W odróżnieniu od prof. B. Balcerowicza, prof. A. Makowski zaproponował inną systematykę uwzględniającą charakter sił morskich. Obejmuje ona: mocarstwa morskie i państwa nadbrzeżne średniej wielkości⁸. Zdaniem autora zaproponowana

⁸ A. Makowski, *Siły morskie państwa nadbrzeżnego — zarys teorii*, „Przegląd Morski”, 2000, nr 6.

przez prof. A. Makowskiego systematyka powinna zostać rozszerzona i zmodyfikowana. Prezentowany poniżej podział państw jest efektem uwzględnienia realizowanej przez państwo polityki morskiej (aspiracje państwa) oraz charakteru posiadanych sił morskich. W tabeli 1. przedstawiono zbiorcze zestawienie podziału państw uwzględniające charakter posiadanych sił morskich.

Tabela 1. Podział państw ze względu na charakter posiadanych sił morskich

Podział państw wg B. Balcerowicza	Podział państw morskich wg A. Makowskiego	Proponowany podział państw ze względu na charakter posiadanych sił morskich
<ul style="list-style-type: none"> – mocarstwa światowe (supermocarstwa) – mocarstwa regionalne – mocarstwa sektorowe – państwa średnie – państwa małe – minipaństwa 	<ul style="list-style-type: none"> – mocarstwa morskie – państwa nadbrzeżne 	<ul style="list-style-type: none"> – globalne mocarstwa morskie – regionalne mocarstwa morskie I kategorii – regionalne mocarstwa morskie II kategorii – państwa nadbrzeżne średniej wielkości – państwa nadbrzeżne małe – państwa nadbrzeżne niedysponujące siłami morskimi – państwa śródładowe posiadające formacje realizujące zadania zbliżone do sił morskich – państwa śródładowe nieposiadające formacji realizujących zadania zbliżone do sił morskich

Źródło: A. Makowski, *Siły morskie państwa nadbrzeżnego-zarys teorii*, „Przegląd Morski”, 2000, nr 6; B. Balcerowicz, *Strategia obronna państwa średniej wielkości*, „Zeszyty Naukowe” AON, 1994, nr 4.

Zaproponowany podział państw ze względu na charakter posiadanych sił morskich stanowi rozwinięcie podziału zaproponowanego przez prof. A. Makowskiego i prof. B. Balcerowicza. W podziale tym uwzględniono równocześnie kryteria: geograficzne, charakteru realizowanej polityki morskiej oraz potencjałowe.

Sfera definicyjna globalnego mocarstwa morskiego, państwa nadbrzeżnego i śródładowego niedysponującego siłami morskimi jest powszechnie znana i nie wymaga prezentacji. Podobnie pojęcie państwa nadbrzeżnego średniej wielkości zaprezentowane i szczegółowo omówione przez prof. B. Balcerowicza i prof. A. Makowskiego⁹. Pozostałe pojęcia wymagają zdefiniowania.

⁹ Pod pojęciem państwa nadbrzeżnego średniej wielkości należy rozumieć państwo mające dostęp do morza, niebędące mocarstwem ani państwem małym. Ma ono możliwości lub aspiracje dla realizowania interesów morskich na akwenach wykraczających poza granice wód znajdujących się pod jego jurysdykcją, tak aby pretendować do wyższej pozycji międzynarodowej. Nie jest ono jednak w stanie rozciągnąć swych wpływów morskich na cały region. Zob. A. Makowski, *Siły morskie państwa...*, wyd. cyt.; B. Balcerowicz, *Strategia obronna...*, wyd. cyt.

W przypadku **regionalnych mocarstw morskich I i II kategorii** zasadniczym kryterium podziału nie jest charakter realizowanej polityki, a potencjał posiadanych sił morskich. Oczywistym jest, że państwom, które można zakwalifikować zarówno do I, jak i II kategorii, przyświecają podobne cele polityczne. Pragną one mieć decydujący wpływ na kształt stosunków politycznych, militarnych i ekonomicznych w danym regionie (lub nawet cechują je aspiracje globalne), w efekcie dążą do maksymalizacji interesu narodowego. Podstawowym kryterium, w oparciu o które dokonano ich podziału, jest posiadanie w składzie sił morskich okrętów o napędzie atomowym, uzbrojonych w głowice nuklearne. Regionalne mocarstwa morskie II kategorii nie mają takich okrętów. Dla przykładu, w Europie do regionalnych mocarstw morskich I kategorii należy zaliczyć: Wielką Brytanię, Francję i Rosję, a do II kategorii takie państwa jak: Niemcy, Hiszpanię, Włochy i Turcję.

Do **państw nadbrzeżnych małych** należy zaliczyć te, które nie aspirują do rozciągania swoich wpływów poza obszar własnego morza terytorialnego i strefy przyległej. Ponadto nie dysponują wystarczającym potencjałem, by móc efektywnie realizować przyjęte cele polityki morskiej poza tymi obszarami.

Analizując rozważania dotyczące podziału państw ze względu na posiadane siły morskie, warto wspomnieć również o podziale, który obowiązywał w zachodniej myśli wojennomorskiej, a mianowicie na flotę oceaniczną (*blue water navy*) i flotę przybrzeżną (*brown water navy*). W tym przypadku zasadniczym kryterium podziału był charakter akwenów, na których głównie operowały siły morskie państwa.

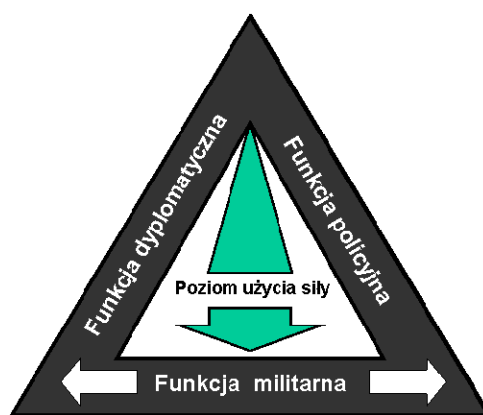
Zaproponowana powyżej systematyka wskazuje, że rola i miejsce sił morskich w polityce państwa jest pochodną kategorii, do jakiej zaliczane jest dane państwo.

ROLA SIŁ MORSKICH W POLITYCE PAŃSTWA

Rozważania z zakresu roli sił morskich w realizowaniu polityki państwa należy rozpocząć od udzielenia odpowiedzi na pytanie: **Jakie siły morskie powinno mieć współczesne państwo?**

Z logicznego punktu widzenia pierwszą nasuwającą się odpowiedzią jest stwierdzenie, że **takie, które zapewnią efektywną obronę żywotnych interesów państwa na akwenach morskich**. Innymi słowy, muszą być one adekwatne do potrzeb wynikających z zagrożeń, aspiracji oraz możliwości finansowych państwa. Przedstawiona odpowiedź jest jednak na tak wysokim poziomie ogólności, iż wymaga uszczegółowienia.

Pochodną zagrożeń bezpieczeństwa państwa są zadania stawiane przed siłami morskimi. Systematyzując typowe zadania realizowane przez współczesne siły morskie, można wyróżnić funkcję policyjną, dyplomatyczną i militarną. Są one zazwyczaj przedstawiane w formie trójkąta. Jednak na tym kończy się analogia w odniesieniu do sił morskich różnych państw. „Wypełnienie” każdego boku trójkąta konkretnymi zadaniami ma narodowy charakter. Decyduje o tym wiele czynników, a mianowicie: aspiracje polityczne, charakter i intensywność zagrożeń, uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne oraz potencjał ilościowo-jakościowy, jakim dysponują siły morskie danego państwa. Zwolennikiem podobnego postrzegania podstawowych funkcji realizowanych przez współczesne siły morskie jest prof. A. Makowski¹⁰, jednak w zaproponowanym przez tego autora „trójkącie”, nie uwzględniono poziomu użycia siły oraz wzajemnych relacji pomiędzy poszczególnymi funkcjami. Na rysunku poniżej uwzględniono te dwa elementy.

Rys. 2. Podstawowe funkcje realizowane przez współczesne siły morskie

Źródło: Leadmark, *The Navy's Strategy for 2020 Department of National Defence, Ottawa, Directorate of Maritime Strategy, 2001.*

Jak już wspomniano, wypełnienie każdego z boków trójkąta zadaniami realizowanymi przez siły morskie ma charakter narodowy. Wynika on między innymi z odmiennych uwarunkowań i ograniczeń indywidualnych dla każdego państwa. Podobnie jak w przypadku funkcji również w przypadku typowych zadań realizowanych przez siły morskie można wprowadzić systematykę, która charakteryzuje się dużym poziomem uniwersalności (rys. 3.).

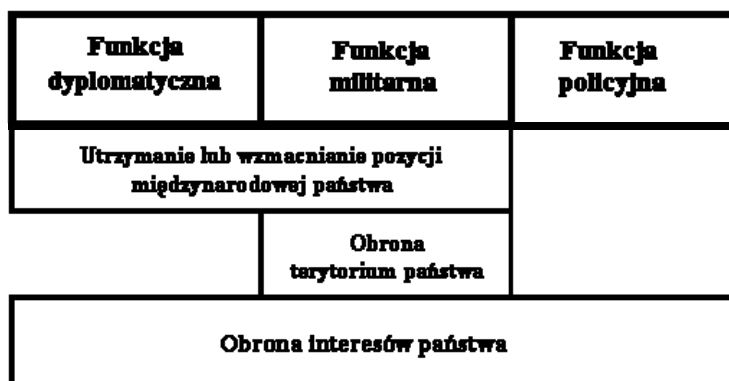
¹⁰ Zob. A. Makowski, *Siły morskie współczesnego państwa*, s. 162.

Rys. 3. Zadania główne realizowane przez siły morskie

Opracowanie własne.

Relacje zachodzące pomiędzy funkcjami i zadaniami realizowanymi przez współczesne siły morskie przedstawiono na poniższym rysunku.

Rys. 4. Relacje zachodzące pomiędzy funkcjami i zadaniami współczesnych sił morskich

Opracowanie własne.

U wielu osób niezwiązanych zawodowo z siłami morskimi lub dla których problematyka ta nie stanowi zasadniczego obszaru zainteresowań naukowych może pojawić się pytanie: Jak często w ostatnich latach siły morskie były wykorzystywane przez poszczególne państwa dla realizacji celów politycznych, militarnych lub ekonomicznych?

Odpowiedzi na tak sformułowane pytanie dostarcza raport opublikowany przez Brookings Instytut, w którym stwierdzono, że na 215 przypadków użycia sił zbrojnych dla wsparcia działań politycznych i dyplomatycznych poza granicami USA w latach 1946–1975 siły morskie aktywnie uczestniczyły w aż 177 misjach

(czyli w 82,3%)¹¹. Analiza wybranych działań USA w ostatnich latach wskazuje, że mimo upływu 32 lat od opublikowania tej statystyki, jej proporcje nie uległy radykalnym zmianom. Przedstawione dane jednoznacznie potwierdzają znaczenie sił morskich w polityce, w tym przypadku USA. Jakkolwiek wyróżnione cechy odnoszą się do US Navy, czyli floty mocarstwa globalnego, można stwierdzić, że po „zredukowaniu poziomu odniesienia” przedstawione dane mogą być reprezentatywne dla sił morskich innych państw.

Okazuje się więc, że udzielenie odpowiedzi na pytanie: **Jakie siły morskie powinno mieć współczesne państwo?** nie jest ani łatwe, ani jednoznaczne, ponieważ każde państwo ma inne czynniki determinujące strukturę i potencjał sił morskich. Czy można porównywać i jednakowo oceniać siły morskie państwa wyspiarskiego i takiego, dla którego obszary morskie nie stanowią głównej sfery zainteresowania? Inne potrzeby w tym zakresie ma państwo o globalnych ambicjach mocarstwowych, inne zaś mocarstwo regionalne I i II kategorii, inne wreszcie państwo nadbrzeżne średniej wielkości.

Analizując rolę sił morskich jako instrumentu realizacji polityki państwa, mamy na myśli przede wszystkim państwa mające dostęp do morza. Jednak i w państwach śródlądowych siły morskie (a właściwie flotylle rzeczne czy straż graniczna) odgrywają znaczącą rolę w polityce.

Należy stwierdzić, że rola sił morskich jako instrumentu realizacji polityki państwa jest wypadkową kilku czynników i jakkolwiek zbliżona, to jednak nie jest identyczna z pozostałymi komponentami sił zbrojnych. Do zasadniczych czynników kształtujących znaczenie sił morskich jako instrumentu realizacji polityki państwa zaliczyć możemy: postrzeganie polityki i gospodarki morskiej przez dane państwo, poziom i charakter zagrożeń morskich, prawo międzynarodowe oraz specyfikę zadań realizowanych przez siły morskie.

W niniejszym artykule pominięto pierwsze trzy czynniki, a skupiono się na specyfice zadań realizowanych przez siły morskie. Analiza typowych zadań pozwala sformułować następujący wniosek ogólny. Mimo upływu wieków oraz zmian sytuacji geopolitycznej, analizując rolę sił morskich jako instrumentu realizacji polityki państwa, należy stwierdzić, że sprowadza się ona do:

- zabezpieczenia szeroko rozumianej suwerenności państwa na akwenach morskich;
- obrony interesów państwa na arenie międzynarodowej;
- wykorzystania sił morskich jako instrumentu nacisku na inne państwa;
- stabilizacji środowiska międzynarodowego;

¹¹ Zob.: T. Goodall, *Gunboat diplomacy: Does it have a place in the 1990's?*, Global Security Organization 1991.

- wzrostu znaczenia lub wiarygodności państwa jako podmiotu polityki regionalnej, globalnej lub członka sojuszu;
- przestrzegania lub wymuszania poszanowania prawa międzynarodowego oraz decyzji organizacji międzynarodowych;
- efektywnego wsparcia dyplomacji;
- zapewnienia bezpieczeństwa własnych obywateli na świecie;
- kształtowania pozytywnego obrazu państwa na arenie międzynarodowej;
- promocji politycznej i ekonomicznej.

Tabela 2. Typowe zadania realizowane przez siły morskie współczesnego państwa

Funkcja dyplomatyczna	<ul style="list-style-type: none"> – demonstracja siły – operacje wymuszające – operacje wsparcia pokoju – budowanie pokoju – budowanie zaufania – współpraca cywilno-wojskowa poza granicami państwa – operacje humanitarne – operacje ewakuacji – prezentacja bandery – dyplomacja morska
Funkcja militarna	<ul style="list-style-type: none"> – zapewnić szeroko rozumianej suwerenności państwa na akwenach morskich – obrona interesów państwa na arenie międzynarodowej – kontrola morza – odmowa korzystania z morza – rozpoznanie i monitoring – ochrona, kontrola lub zwalczanie żeglugi – działania blokadowe – pozbawienie przeciwnika kontroli morza – przerzut drogą morską – uderzenia na cele lądowe – operacje desantowe
Funkcja policyjna	<ul style="list-style-type: none"> – służba patrolowa na akwenach podległych jurysdykcji państwa – egzekwowanie prawa międzynarodowego i narodowego na akwenach podległych jurysdykcji państwa – wsparcie innych organów państwa i władz lokalnych – poszukiwanie i ratownictwo – minimalizacja skutków klęsk żywiołowych oraz ekologicznych – zarządzanie zasobami morza oraz ich ochrona

Opracowanie własne.

Przeprowadzona synteza materiałów źródłowych pozwala na zidentyfikowanie następujących atutów predestynujących komponent morski do realizacji zadań mających na celu wsparcie polityki państwa:

- elastyczności oraz możliwości prowadzenia operacji w ramach całego spektrum działań militarnych i niemilitarnych;
- autonomiczności logistycznej i swobody działania;
- mniejszego poziomu restrykcyjności prawa międzynarodowego¹².

Elastyczność sił okrętowych wynika z faktu, że istnieje stosunkowo duża łatwość modyfikowania lub nawet zmiany charakteru realizowanej misji. Co więcej, może ona być w dowolnym momencie przerwana lub wznawiana, a przypisywane jej znaczenie polityczne różnorodnie interpretowane.

Siły morskie cechuje możliwość realizacji różnorodnych misji o charakterze militarnym, politycznym, dyplomatycznym, humanitarnym oraz policyjnym. Jest to efekt szybkiego reagowania na zmiany polityczne lub militarne zachodzące w rejonie prowadzenia działań. Możliwość taką stwarza przede wszystkim nowoczesna technika oraz uzbrojenie współczesnych okrętów. Są one wyposażone w efekторы od artylerii małego- i średniokalibrowej po wszystkie typy uzbrojenia raketowego. Nowoczesne okręty mogą efektywnie realizować w trakcie jednej misji funkcje dyplomatyczne, militarne i policyjne.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że są one szczególnie użytecznym narzędziem kształtującym otoczenie międzynarodowe w sytuacji narastającego kryzysu. Siły morskie są „najtańszym” narzędziem reagowania na sytuacje kryzysowe, gdyż mogą teoretycznie bezterminowo przebywać w rejonie prawdopodobnych działań. Cechuje je duży potencjał i różnorodność sił wchodzących w ich skład, ponadto nie muszą opierać swych działań na infrastrukturze logistycznej innych państw.

W wielu przypadkach wydzielenie kilkusetosobowego kontyngentu stanowiącego załogi trzech okrętów podklasy fregata jest poważnym potencjałem bojowym. Można więc stwierdzić, że udział kontyngentu okrętowego cechuje bardzo korzystny stosunek „koszt — efekt”.

Siły morskie dzięki możliwościom współczesnych okrętów i jednostek pływających wchodzących w ich skład (zarówno bojowych, jak i pomocniczych) mogą realizować nie tylko wszystkie rodzaje zadań militarnych i kryzysowych, ale również stanowić stabilne i dobrze wyposażone zaplecze logistyczne dla innych rodzajów sił działających w danym rejonie w ramach operacji połączonych.

¹² Charakterystyka analizy prawnych aspektów działania sił morskich w niniejszym artykule została pominięta.

Inną ważną zaletą zespołów okrętowych jest ich **autonomiczność i swoboda działania** wynikająca z obowiązujących postanowień prawa międzynarodowego. Siły morskie mogą prowadzić długotrwałe działania (od kilku tygodni do kilku miesięcy) na dowolnym akwenu morskim. Jedyne ograniczenie stanowi stan zapasów, jednak obecność w składzie zespołu okrętów zabezpieczenia logistycznego może znacząco wydłużyć ich autonomiczność.

Przejście do wyznaczonego rejonu oraz prowadzenie działań nie wymaga żadnych specjalnych zabiegów dyplomatycznych dla uzyskania zgody na tranzyt lub postój na terytorium państw trzecich (jak ma to miejsce w przypadku wojsk lądowych czy sił powietrznych)¹³. Na wodach międzynarodowych istnieje swoboda żeglugi, tym samym, aby osiągnąć rejon prowadzenia działań, nie jest konieczna zgoda państw trzecich. Ta niewątpliwa zaleta komponentu morskiego może mieć w wielu przypadkach decydujące znaczenie.

Wadą sił morskich jako instrumentu realizacji polityki państwa jest stosunkowo mała prędkość zespołów okrętów (zazwyczaj kilkanaście węzłów). Tak więc szybko narastająca sytuacja kryzysowa może nie pozwolić komponentowi morskemu dotrzeć „na czas” w rejon potencjalnych działań.

Na pozór słusznym wydawać się może stwierdzenie, że efektywność działania sił okrętowych w stosunku do państw nieposiadających dostępu do morza jest znikoma. Nie jest ono jednak do końca prawdziwe. Zespoły okrętów, w skład których wchodzi lotniskowce, mogą prowadzić działania na głębokość odpowiadającą taktycznemu promieniowi działania lotnictwa pokładowego¹⁴. Ponadto kierowane pociski raketowe (KPR) klasy „woda-ziemia” oraz „głębina wodna-ziemia” są nad wyraz efektywnym środkiem rażenia, czego dowodzą amerykańskie ataki kierowanymi pociskami raketowymi (KPR) t. Tomahawk¹⁵ na cele na terytorium Sudanu czy Afganistanu. Przeprowadzona przez autora analiza amerykańskich doktryn *Forward ...from the sea* oraz *Sea Power 21* pozwoliła wyróżnić pięć fundamentalnych cech, które w opinii Amerykanów czynią siły morskie ważnym instrumentem wspierającym

¹³ Art. 17–20, 22–23, 29–32, 38–39, 87–88, 95, 100, 102, 105, 107–108, 110–111, 236, 298 konwencji o prawie morza z 1982 roku odnoszą się w sposób pośredni lub bezpośredni do działalności sił morskich. Ważnymi materiałami źródłowymi poruszającymi tę problematykę są między innymi: J. Gilas, *Wojskowy aspekt Konwencji Prawa Morza z 1982 roku*, Prawo Morskie, t. XIII, Gdańsk 2000; N. Klein, *Dispute Settlement In the UN Convention on the Law of the Sea*, Cambridge University Press, 2005, s. 279–316.

¹⁴ Powiększony o możliwości tankowania w powietrzu z tankowców powietrznych wchodzących integralnie w skład grupy lotniczej lotniskowca. Przykładem są wersje amerykańskich samolotów pokładowych typu A 6, które mogą wypełniać również te funkcje.

¹⁵ Rakiety „woda-ziemia” t. Tomahawk Block IV mają zasięg 1100 km.

politykę międzynarodową państwa. Do tych fundamentalnych cech należy zaliczyć: możliwość projekcji siły z morza na ląd, kontrolę morza i supremację morską, odstraszanie strategiczne, przerzut strategiczny oraz wysuniętą obecność morską¹⁶.

Potwierdzeniem efektywnego wykorzystania sił morskich dla realizacji celów politycznych mogą być na przykład działania sił międzynarodowych w rejonie Zatoki Perskiej w czasie wojny iracko-irańskiej w 1987 roku. Ze względu na niechęć państw arabskich do obecności obcych wojsk na ich terytorium (w szczególności amerykańskich), to właśnie siły morskie odegrały decydującą rolę w ochronie interesów społeczności międzynarodowej w tym newralgicznym regionie. Działania zespołów okrętów były równocześnie potwierdzeniem determinacji polityczno-militarnej społeczności międzynarodowej wobec państw regionu Zatoki Perskiej. Ich podstawowym zadaniem było zapewnienie respektowania prawa międzynarodowego, a konkretnie swobody żeglugi na wodach międzynarodowych. Trudno sobie wyobrazić, aby można było realizować zadania wspierające ten obszar polityki państwa bez udziału sił okrętowych.

Potwierdzeniem, że coraz więcej państw przyjmuje globalny sposób postrzegania interesów morskich i konieczność ich obrony i ochrony może być fakt podzielenia przez Niemcy swojej floty na dwie kategorie: **A** — przeznaczoną do działania w rejonach oddalonych oraz **B** — mającą służyć realizacji zadań obrony i ochrony własnych obszarów morskich oraz wsparcia działań okrętów zaliczonych do kategorii **A**¹⁷. Uwzględniając wyporność okrętów, stosunek sił w obu kategoriach ma się jak 9:1.

W oparciu o przedstawione w niniejszym artykule typowe zadania realizowane przez siły morskie dokonano eksperckiej oceny, które z podklas okrętów będących na wyposażeniu komponentu morskiego są najbardziej efektywne w realizowaniu szeroko rozumianej polityki państwa. Jak wynika z przedstawionej poniżej tabeli, najbardziej „uniwersalnym” instrumentem realizacji polityki państwa jest lotnictwo morskie (zarówno bazowe, jak i pokładowe, jakkolwiek oczywistym wydaje się, że rolę pierwszoplanową zajmuje lotnictwo pokładowe). Z przeprowadzonej oceny eksperckiej wynika natomiast, że najbardziej „przydatnymi” podklasami okrętów dla realizacji w całym spectrum zadań marynarki wojennej są: lotniskowce, krążowniki, niszczyciele oraz fregaty. Najmniej istotne z kolei: jednostki pomocnicze, artyleria nadbrzeżna oraz stawiacze min. Efektywność realizacji zadań przez poszczególne podklasy okrętów wyrażona została w skali od 1 do 10, przy czym maksymalna ocena wynosiła 10.

¹⁶ Zob.: *Forward ...from the sea; Sea Power 21*, US Department of the Navy, Washington.

¹⁷ J. Mannhardt., *Der Maritime Beitrag im Aufgabenspektrum der Bundeswehr. Konzeptionelle Vorstellungen, Fähigkeiten und Perspektiven*, „Soldat und Technik”, 2004, nr 4, s. 51–52.

Tabela 3. Ocena efektywności poszczególnych podklas okrętów dla realizacji przez siły morskie zadań głównych

Składowe sił morskich państwa	Zadania sił morskich		
	Obrona terytorium państwa	Obrona interesów państwa	Utrzymanie lub wzmocnienie pozycji międzynarodowej państwa
Lotniskowce (jako nosiciele)	6	10	10
Krażowniki	6	9	9
Niszczyciele	7	8	8
Fregaty	8	8	8
Okręty podwodne (uzbrojone w rakiety balistyczne)	3	9	10
Okręty podwodne	7	7	6
Korwety	10	7	4
Kutry raketowe	10	6	4
Okręty patrolowe	9	6	3
Stawiacze min	7	3	1
Okręty OPM	9	6	4
Okręty desantowe	2	4	9
Okręty zabezpieczenia specjalnego	5	5	4
Jednostki pomocnicze	4	3	2
Artyleria nadbrzeżna	9	2	1
Lotnictwo morskie	10	10	10
Piechota morska	3	6	8
Morskie siły specjalne	5	7	8

Opracowanie własne.

ZAKOŃCZENIE

Zaprezentowana w niniejszym artykule analiza dowodzi, że komponent morski stanowi ważną składową siłowego instrumentu realizacji polityki państwa.

W tym kontekście bardzo wymownym staje się wypowiedź szefa sztabu niemieckiej marynarki wojennej admirała Feldta, który precyzuje, jak niemieckie okręty mogą wspomóc mocarstwowe ambicje Berlina: „(...) stacjonowanie na pełnym morzu jest korzystne, ponieważ siły marynarki z wyprzedzeniem mogą się znaleźć w odległym regionie. Przedłużona i jawna obecność na wodach międzynarodowych, ale w sąsiedztwie potencjalnego obszaru rozmieszczenia sił wzmacnia wolę polityczną i zdolność do szybkiego reagowania”¹⁸.

¹⁸ Niemieckie Siły Zbrojne — zwrot na zaczepność, <http://www.german-foreign-policy.com/> z 17.12.2003.

Admirał Kurojedow tak natomiast skomentował historyczne doświadczenia Rosji w tym zakresie: „(...) historia Rosji wielokrotnie potwierdzała, że zbyt mało uwagi poświęcanej przez władze Rosji swojej flocie, za każdym razem kończyło się wielkimi klęskami, niejednokrotnie dla całego państwa. Tak było w czasie Wojny Krymskiej (1853–1856) i w czasie wojny rosyjsko-japońskiej (1904–1905)”¹⁹.

Przeprowadzona synteza materiałów źródłowych jednoznacznie wskazuje, że siły morskie są nie tylko ważnym, ale wręcz niezbędnym instrumentem realizacji polityki państwa.

Potwierdzają to słowa wypowiedziane przez cara Piotra I, który w następujący sposób podsumował konieczność posiadania sił morskich oraz ich rolę w państwie: „(...) każdy potentat, który jedynie posiada wojska lądowe, ma tylko jedną rękę, który posiada flotę, ma obie ręce”²⁰.

Zasadniczymi cechami, które predestynują komponent morski do realizacji zadań wynikających z polityki państwa, są:

- bardzo korzystny stosunek „koszt — efekt” (odnosi się to do wymiaru finansowego, politycznego i propagandowego);
- elastyczność (możliwość prowadzenia operacji w ramach całego spektrum działań militarnych i niemilitarnych);
- autonomiczność logistyczna i swoboda działania (wynikająca m.in. z mniejszej restrykcyjności prawa międzynarodowego w odniesieniu do działań sił morskich).

Podsumowując niniejsze rozważania, należy również podkreślić, że siły morskie są tylko jednym z elementów tworzących instrument siłowy. Ich efektywność w realizowaniu polityki państwa powinna być rozpatrywana w szerszej perspektywie, a mianowicie operacji połączonych.

Każdy z rodzajów sił zbrojnych charakteryzuje się specyficznymi cechami oraz możliwościami, które połączone tworzą efekt synergii, tym samym zwiększają możliwości sił zbrojnych w realizowaniu celów polityki państwa.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Antonowicz L., *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2003.
- [2] Aron R., *Pokój i wojna między narodami*, Centrum A. Smitha, Warszawa 1995.

¹⁹ W. Kurojedow, „Morskoj Sbornik”, 2000, nr 4, s. 3–4; S. Gorszkow, *Potęga morska współczesnego państwa*, MON, Warszawa 1979, s. 122.

²⁰ *Morskoj ustaw*, St. Petersburg 1720, s. 2.

- [3] Balcerowicz B., *Siły Zbrojne w państwie i stosunkach międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2006.
- [4] Balcerowicz B., *Strategia obronna państwa średniej wielkości*, „Zeszyty Naukowe” AON, 1994, nr 4.
- [5] *Działalność wojskowa na morzu w świetle prawa międzynarodowego*, red. M. Ilnicki, Wyd. Stella Maris, Gdańsk 2003.
- [6] *Forward ...from the sea*, US Department of the Navy, Washington.
- [7] Goodall T., *Gunboat diplomacy: Does it have a place in the 1990's?*, Global Security Organization 1991.
- [8] Gorszkow S., *Potęga morska współczesnego państwa*, MON, Warszawa 1979.
- [9] Herne F., *Moltke*, Warszawa 1999.
- [10] *Jane's Fighting Ship 2006–2007*.
- [11] Konwencja Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawie morza z 10 grudnia 1982 roku.
- [12] Makowski A., *Siły morskie państwa nadbrzeżnego — zarys teorii*, „Przegląd Morski”, 2000, nr 6.
- [13] Makowski A., *Siły morskie współczesnego państwa*, Impuls Plus Consulting, Gdynia 2000.
- [14] Mannerheim C. G., *Wspomnienia*, Editions Spotkania, Warszawa 1996.
- [15] Mannhardt J., *Der Maritime Beitrag im Aufgabenspektrum der Bundeswehr Konzeptionelle Vorstellungen, Fähigkeiten und Perspektiven*, „Soldat und Technik”, 2004, nr 4.
- [16] *Niemieckie Siły Zbrojne — zwrot na zaczepność*, <http://www.german-foreign-policy.com/>
- [17] *Sea Power 21*, US Department of the Navy, Washington.
- [18] *Wielkie mowy historii*, t. II, *Polityka*, Warszawa 2006.

ABSTRACT

The paper presents the role of naval forces in national policy. The author presents new classification of the maritime states according the different criteria of naval forces. The paper includes also an expert analysis of different types of naval ship as a policy instrument.

Recenzent prof. dr hab. Leonard Łukaszuk